

СТАНОВИЩЕ

от проф. днк Мария Антонова Шнитер
ФИФ, ПУ „Паисий Хилендарски“

Относно: дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор“ в професионално направление 2.3. Философия, докторска програма „Философия с преподаване на английски език“

Автор: Биляна Йорданова Попова

Тема: *Знанието като път към човешкото съвършенство във философията на Ал Фараби*

Научен р-л: доц. д-р Тодор Тодоров

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед РД-38-694/13.12.2018 г. съм назначена за член на Научното жури във връзка със защитата на дисертационния труд на Биляна Попова. В рамките на законовия срок получих цялата необходима документация по защитата. Представените документи отговарят на законовите изисквания.

От представената автобиография на докторантката става ясно, че тя притежава необходимите научни и езикови компетенции за разработването на поставената тема.

2. Актуалност на тематиката

Темата на дисертационния труд звучи екзотично в българското хуманитарно пространство. Макар името на Ал Фараби да се споменава спорадично в обзорни изследвания върху (средновековната) ислямска култура и философия, издадени у нас, истински сериозните научни приноси в тази област на български език могат да се изброят на пръстите на едната ръка. В същото време богатото творческо наследство на „втория учител“ поражда неизтощими дебати и непресъхващ интерес сред философи, музиковеди, математици и изследователи на културата на Изтока вече повече от десет столетия. В този смисъл изборът на темата е удачен и от гледна точка на българския философско-медиевистичен контекст – дори малко закъснял.

3. Познаване на проблема

Заниманието на Биляна Попова с философските възгледи на Ал Фараби би било невъзможно без задълбочено запознаване с досегашната изследователска традиция.

Дисертационният труд е свидетелство за внимателно и целенасочено проведен подбор на ползваните първични и вторични източници. Като се има предвид, че нейният образователен бекграунд е по-скоро филологически, нежели философски, трябва да се съгласим, че постигнатата добра ориентираност в изследователската проблематика заслужава да бъде оценена. В същото време стремежът да се демонстрира „машабно“ поставяне и познаване на проблема донякъде подвежда докторантката и на места тя трудно фокусира вниманието си върху избраната тема и се отклонява в излишни преразкази.

4. Методика на изследването

Дисертационният труд е разработен в класическата традиция на научното изследване. Според декларираното намерение на автора *„Методологията на анализа се базира на генеалогичен исторически метод (според теоретичната рамка на Мишел Фуко), дискурсивен анализ и теория на институционализма.“* (с. 3 от автореферата). Ще добавя, че изборът на Фукоянската оптика към разбиранията на Ал Фараби за обществените процеси е изключително интересен и бих казала – недостатъчно оползотворен изследователски ход.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертацията се състои от своеобразен (макар и не изрично обозначен) увод, включващ обосноваване на актуалността на темата и на избраните методологически подходи. Тук са формулирани и основните изследователски въпроси (с. 11 от труда): *„What is knowledge in Al Fārābī’s philosophy?- What is perfection in Al Fārābī’s philosophy?- How are Al-Fārābī’s epistemological and ontological beliefs co-related?- What is the importance of knowledge and perfection in Al Fārābī’s philosophy?“*, чиито отговори ще се опита да намери трудът. Уводът е предшестван от кратко резюме и от ценен за читателя-не арабист индекс на основните арабски термини и първични източници. Следват четири глави, заключение и библиография, всичко в общ обем от 157 страници.

Първата глава на труда е посветена на културно-историческия контекст, в който твори Ал Фараби, и има за цел да обясни каква е необходимостта от „универсална“ философска доктрина в Абасидския халифат. Очертани са проблемите на институционалната легитимност и са формулирани осемте основни философски проблема („въпроса“), чиито отговори разделят мислителите на епохата и пораждат епистемологичната криза. Представено е и едно от възможните решения на спора чрез доктрината на Муатазилитите. Ще отбележим, че тази първа глава на дисертационния труд

е по необходимост в голяма степен описателна и в нея трудно бихме очаквали особена оригиналност. От друга страна, въвеждането на Фукоянската перспектива към изследваните (средновековни) феномени е акт на изследователска дързост, който тук и по-нататък в труда води до интересни резултати.

Втората глава се занимава с подробно описание на философско-политическия проект на Ал Фараби. В нея Биляна Попова разглежда основните логически подходи („*Nutq wa Mantaq*“) на мислителя, за да стигне до изводи относно предпочитаните методи за доказване на истината в неговата система и изработването на подходящ за целта терминологичен инструментариум на арабски език. Защишава се убеждението за неговата оригиналност и за невъзможността той да бъде пряко отнесен към последователите на платонизма или неоплатонизма или да бъде обвинен в подражателство. Проследен е процесът, чрез който според него може да бъде институционализирана една философско-политическа доктрина, която не само да обедини арабо-мюсюлманския свят, но и да представлява универсален модел за управление.

Разгледани са неговите директни и индиректни дебати със „значимите други“ в съвременното му философско поле, за да се стигне до убедителния извод, че (с. 62 дис.) „*he never explicitly juxtaposes the two- religion and philosophy, because it is in the interest of his philosophical work and political dogma to create and legitimize a system in which each “science” accomplishes a different goal*“.

Третата глава на дисертационния труд е посветена на „Знанието във философията на Ал Фараби“ и разглежда знанието последователно в отношението му към мъдростта (ч. 1), към етиката (ч. 2), езика (ч. 3), битието (ч. 4) и в неговата функция като път към съвършенството (ч. 5). Бих казала, че тази глава носи основните оригинални и приноси елементи на дисертацията. Заслужава да се отбележат анализите относно философското аналитично мислене като метод за избиране на владетел, които придобиват неочаквано актуално звучене, погледнати от Фукоянска перспектива. Не само за философите от десети век, но и днес звучи като утопия идеята да се постави теоретичното знание на върха на пирамидата и да се подредят другите науки в низходящ ред, чрез което Ал Фараби всъщност поставя основите на система за легитимация на властта на философа-владетел, както и на нормативна схема за контрол и управление на цялото общество.

Четвъртата глава се занимава със „Съвършенството във философията на Ал Фараби и Абсолютното Битие“. Тя е разделена на пет подглави, проследяващи последователно пътищата на придобиване и овладяване на съвършенството и неговото функциониране като ръководен принцип на (политическото) структуриране на обществото. Тук паралелът между историята на европейската система на науките в епохата на ранното Ново време и ситуацията в средновековния арабо-мюсюлмански свят е проведен (през Фуко) последователно и убедително. В анализа на философско-политическата доктрина на Ал Фараби личи ясно, че докторантката владее в подробности своя „обект на изследване“ – текстовете от богатото му творчество; в същото време прави добро впечатление и нейното умение да борави с инструментариума на модерната социология и да комбинира идеи и изследователски парадигми по оригинален и творчески продуктивен начин.

В **заклучението** са обобщени най-важните изводи от дисертационния труд и е направен опит да се отговори на нелекия въпрос доколко философско-политическият проект на Ал Фараби е успял да се реализира на практика. Като се проследяват трите важни стъпки на философа („помиряването“ на религия и философия, на Платон и Аристотел, на език и логика – с. 145), се стига до извода, че той не просто „пренася“ или превежда (античната гръцка) философия на арабски, но и създава нова парадигма – арабо-мюсюлманска философия (с. 146). Заклучението – че успехът на Ал Фараби се състои в това, че той (с. 151) *„converted what could have been a real clash of civilizations into a dialogue because a dialogue can occur only if the participating parties share pragmatic parameters“* ни оставя с носталгията по едно отминало време на диалогичност, която днес изглежда все по-малко възможна.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Двете публикации по темата на дисертационния труд са под печат; не са представени обичайните бележки, удостоверяващи приемането им, а и самите публикации не са достъпни на посочените сайтове. Затова не мога да преценя техните научни качества.

Като цяло няма съмнение, че представеният труд е резултат на самостоятелната работа на докторантката.

7. Автореферат

Авторефератът отговаря на формалните и съдържателни изисквания и съответства на текста на дисертацията. При евентуалното му превръщане в текст за публикуване (което

бих препоръчала), е добре да се отстранят множеството досадни, предимно правописни и пунктуационни грешки.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Дисертационният труд съдържа научни резултати, които представляват принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

Препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди на Биляна Йорданова Попова образователната и научна степен 'доктор' в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.3. Философия, докторска програма „Философия с преподаване на английски език.“

05.02. 2019 г.

Пловдив

проф. днк Мария Шнитер